

CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN NECROPOLA ROMANO-BIZANTINĂ DE LA CALLATIS

Mădălina UNGUREANU,
Laurențiu RADU

Ne propunem în cele ce urmează prezentarea rezultatelor unei săpături de salvare ce a avut loc în primăvara anului 2004, într-un sector mai puțin cunoscut al necropolei creștine timpurii a Callatidei, în vederea descărcării de sarcină arheologică a unui perimetru situat în vecinătatea Bisericii catolice din Mangalia (str. Muncitorului nr. 10).

S-au trasat 6 secțiuni, orientate N-S, care acoperă o suprafață de cca. 500 mp. Terenul este situat în zona care corespunde localizării tradiționale a valului și șanțului de apărare ce fortificau Callatida în epoca elenistică¹.

În acest perimetru s-au identificat și cercetat 65 de complexe funerare de înhumatie, dintre care 10 moderne și 55 de morminte ce aparțin epocii romano-bizantine.

Mormintele moderne - morminte de înhumatie în groapă simplă, orientate E-V, cu ușoare deviații, aparțin unui cimitir modern al orașului; acesta se întindea în zona străzilor Țepeș Vodă-Muncitorului-Libertății, unde cu ocazia investigațiilor arheologice de salvare s-au mai identificat astfel de morminte.

Stratigrafia are următoarea structură:

1. Nivelul superior este reprezentat de depuneri moderne, respectiv sol vegetal în amestec cu deșeuri, în special materiale utilizate în construcții; acest nivel are grosimea de cca. 0,50 m în zona de nord a terenului, și atinge grosimi de 3,50 până la peste 5 m în extremitatea sudică. În amestec cu deșeurile moderne au fost identificate și câteva fragmente osteologice umane scoase din context, provenite foarte probabil din distrugerea în perioada contemporană a mormintelor din următorul nivel. Terenul a suferit o intervenție mecanică odată cu construirea blocurilor de locuințe din imediata vecinătate. Ulterior, aici a fost depus pământul rezultat din săparea fundațiilor blocurilor din zonă, motiv

¹ Cf. M. Ionescu, V. Georgescu, *Le système défensif callatien*, în *The Roman Frontier at the Lower Danube 4th - 6th Centuries. The Second International Symposium* (Murighiol/Halmyris, 18-24 August 1996), Bucharest, 1998, p. 205-211; în această zonă a fost reperat un tronson al fortificației elenistice.

pentru care din acest nivel au fost recoltate și fragmente ceramice elenistice, romane, romano – bizantine și otomane.

2. Nivelul următor (negru-cenușiu), cu o grosime medie de 1m, este puternic afectat în unele zone de gropi moderne. Acest nivel dispare începând cu S IV, pentru a reapărea pe câteva porțiuni reduse ca suprafață în S VI. În acest nivel au fost săpate gropile mormintelor moderne de înhumăție, în cazul gropilor mai adânci acestea atingând și nivelul următor.

3. Al treilea nivel (galben-brun) are grosimi variabile, fiind de asemenea afectat parțial de gropi moderne, deși în mai mică măsură decât stratul negru-cenușiu. În acest al treilea nivel au fost săpate gropile complexelor de înhumăție paleocreștine.

Straturile inferioare înregistrează o foarte ușoară înclinare către sud, în direcția șanțului de apărare elenistic și o pantă descendentă, mult mai accentuată către est, diferența de nivel pe aceasta direcție fiind semnificativă (cca. 1m/1,20 m).

Complexele funerare au fost numerotate în ordinea identificării și cercetării lor, iar în stabilirea raportului cronologic dintre acestea s-au utilizat îndeosebi observațiile de ordin stratigrafic.

Mormintele moderne (M1SI, M3SI, M5 martor SI-SII, M8SII, M9SII, M11SII, M17 martor SII-SIII, M19SIII, M34SVI, M51SVI), care constituie nivelul superior de înmormântări, sunt fără excepție morminte de înhumăție în groapă simplă, orientate E-V cu ușoare deviații pe direcția NE-SV, cu craniul spre V (respectiv SV), scheletul în decubitus dorsal. Inventarul funerar lipsește, cu excepția a două accesorii vestimentare descoperite în M51.

Descriere tehnică a complexelor funerare antice

M2 SI - mormânt antic de înhumăție acoperit cu *tegulae* (trei rânduri de *tegulae* curbate 0,40 x 0,60 m, fragmentare), orientare E-V, craniul la V; mormântul a fost distrus de la jumătate de o groapă contemporană; din schelet, poziționat în decubitus dorsal, se păstrează partea inferioară (oasele lungi ale picioarelor, bine conservate, fragmente din bazin și palma dreaptă așezată pe capul femurului); fără inventar;

M4 SI - mormânt antic de înhumăție în groapă simplă; orientare E-V cu o mică deviație NE-SV; groapa mormântului a fost puternic afectată de o groapă contemporană; scheletul foarte robust, bine conservat cu excepția craniului, depus în decubitus dorsal, brațele în prelungirea corpului; lungime schelet 1,80 m; fără inventar;

M6 SI - mormânt antic acoperit cu două rânduri de *tegulae* curbate (0,40 x 0,60 m) fragmentare, păstrate pe o lungime de 1,70 m; orientare NE-SV, craniul la SV; scheletul în decubitus dorsal, mâinile încrucișate pe abdomen; lungime schelet 1,55 m; fără inventar;

M7 SI - reînhumare antică; fragmente de mandibulă, humerus, antebraț, depuse într-o groapă de dimensiuni reduse; fără inventar;

M10 SII - reînhumare probabil modernă;

În aceeași groapă s-au identificat resturile a două schelete umane, primul având oasele într-o aproximativă conexiune anatomică; la picioarele acestuia se aflau resturile unui al doilea schelet (fragmente de craniu, vertebre, coaste)

depușe în amestec; deasupra acestora au fost depuse două pietre de calcar fasonate, între care se afla însă un fragment de cărămidă contemporană; deoarece groapa mormântului este săpata în nivelul galben brun corespunzător complexelor paleocreștine, deranjat în această porțiune de gropi contemporane, și dată fiind prezența materialului contemporan, considerăm posibil ca un mormânt antic să fi fost descoperit întâmplător în perioada contemporană iar descoperitorul să fi procedat la o reînhumare neglijentă;

M12 SII - reînhumare probabil antică; fragmente osteologice umane provenind de la un singur schelet: fragmente de bazin, craniu și oasele lungi ale picioarelor; fără inventar;

M13 SII - mormânt antic de înhumăție în groapă simplă; orientare NE-SV, craniul la SV; schelet relativ bine conservat, poziția decubitus dorsal, mâinile în prelungirea corpului, picioarele apropiate la glezne; fără inventar;

M14 SII - mormânt antic de înhumăție acoperit cu *tegulae*; orientare NE-SV, craniul la SV; cele trei țișle (0,40 x 0,60 m), din care două cu decor canelat, s-au păstrat pe o lungime de 1,60 m; scheletul, cu o lungime de 1,50 m, cu zona craniană și toracică afectată de presiunea țișlelor și a solului, este în poziția decubitus dorsal, mâinile încrucișate pe abdomen; fără inventar;

M15 SII - mormânt antic de înhumăție în cistă de piatră; orientare E-V, craniul la V; cista (L = 1,90 m, lmax. = 0,70 m, h = 0,35 m) este realizată din piatră de calcar fasonată, deschisă la capete, acoperită cu cinci plăci de calcar; scheletul (lungime 1,65 m) este în decubitus dorsal, palmele încrucișate sub bazin; fără inventar;

M16 SIII - mormânt antic de înhumăție acoperit cu pietre; orientare NE-SV, craniul la SV; groapa este acoperită cu două rânduri de piatră de calcar; amenajarea din pietre este mai lată în capătul vestic (zona craniului) și se îngustează în capătul de est (L = 1,90 m, lmax. = 0,80 m); scheletul (lungime 1,65 m) depus în decubitus dorsal, mâinile apropiate sub bazin; fără inventar;

M18 SIII - mormânt antic de înhumăție acoperit cu pietre; orientare E-V, craniul la V; s-au identificat două blocuri la capătul estic al gropii și unul în zona toracică; scheletul (lungime cca. 1,40 m), slab conservat, poziția decubitus dorsal; fără inventar;

M20 SIV - mormânt antic de înhumăție acoperit cu *tegulae*; orientare E-V; s-au păstrat trei fragmente de *tegulae*, pe o lungime de 0,65 m; scheletul, extrem de deteriorat, a aparținut unui copil de vârstă mică; oasele lungi păstrate indică poziția decubitus dorsal; poziția craniului este nedeterminată, s-au identificat doar fragmente ale acestuia, cu pereții cranieni foarte subțiri; fără inventar;

M21 SIV - mormânt antic de înhumăție acoperit cu *tegulae*; orientare E-V; mormântul este acoperit cu două *tegulae* curbate, foarte bine conservate și astupat la extremități cu fragmente de *tegulae* (L = 0,75 m, l = 44 m); scheletul, foarte slab conservat, a aparținut unui copil de vârstă foarte mică; s-au păstrat parțial oasele lungi, câteva falange dispersate, câteva fragmente de craniu cu pereții cranieni extrem de subțiri; fără inventar;

M22 SIV - mormânt antic de înhumăție acoperit cu *tegulae*; orientare NE-SV, craniul la SV; s-a păstrat o țișlă în zona craniului (0,35 x 0,44 m), dispusă pe lățime; scheletul (lungime 1,80 m), slab conservat, în poziția decubitus dorsal, mâinile apropiate pe bazin; pe extremitatea dreaptă a centurii pelviene s-a identi-

ficat o cataramă de fier, foarte corodată, de formă ovală (diam. Mare = 4,5 cm, diam. mic = 3 cm); nu a putut fi restaurată;

M23 SIV - mormânt antic de înhumăție acoperit cu *tegulae*; orientare neclară; s-au păstrat câteva *tegulae* fragmentare deranjate, unele fragmente în poziție aproape verticală, fapt care a produs și deranjarea scheletului; fragmentele de schelet identificate – fragmente de oase lungi, fragmente foarte subțiri ale craniului) par să fi aparținut unui defunct de vârstă foarte tânără; fără inventar;

M24 martor între SIV și SV - mormânt antic de înhumăție în groapă simplă; orientare NE-SV, craniul la SV; scheletul (lungime 1,70 m), relativ bine conservat, poziția decubitus dorsal, mâinile în prelungirea corpului; fără inventar;

M25 SIV - mormânt antic de înhumăție în groapă simplă; orientare E-V, craniul la V; scheletul (lungime 0,90 m), slab conservat, aparține unui copil; poziție decubitus dorsal, mâinile pe abdomen; fără inventar;

M26 SIV reînhumare probabil antică; s-au identificat fragmente de craniu și bazin provenind de la un individ adult; fragmentele amintite nu sunt în conexiune anatomică; fără inventar;

M27 SIV - mormânt antic de înhumăție în groapă simplă; orientare NE-SV, craniul la SV; scheletul (lungime 1,30 m) în decubitus dorsal, brațele întinse, palmele pe capetele femurale; din groapă s-au recuperat cinci piroane întregi și 4 fragmente de piroane masive (10-11 cm lungime), cu floarea mare, care provin probabil de la sicriu;

M28 SV - mormânt antic de înhumăție în groapă simplă; orientare E-V, craniul la V; scheletul (lungime 1,45 m, probabil adolescent) slab conservat, depus în decubitus dorsal; craniul, foarte deteriorat; mâinile în prelungirea corpului; fără inventar;

M29 SV - mormânt antic de înhumăție în groapă simplă; orientare E-V, craniul la V; scheletul (lungime 1,50 m), slab conservat, poziționat în decubitus dorsal; craniul, foarte deteriorat, brațele încrucișate pe piept; fără inventar;

M30 SV - mormânt antic de înhumăție în groapă simplă; orientare E-V, craniul la V; scheletul, care aparține unui adult robust, se păstrează doar în partea superioară; poziție decubitus dorsal; mâinile în prelungirea corpului; picioarele lipsesc, cu excepția unui femur, poziționat atipic, peste centura pelviană; fără inventar;

M31 SV - mormânt antic de înhumăție acoperit cu *tegulae*; orientare E-V, craniul la V; țiglele (0,40 x 0,60 m), dispuse pe trei rânduri, s-au păstrat pe o lungime de cca. 1,50 m; scheletul (lungime 1,40 m) în decubitus dorsal, zona toracică puternic afectată de presiunea țiglelor; chiar pe limita gropii, în dreapta craniului, s-a identificat o monedă de bronz de mici dimensiuni, foarte oxidată, neidentificabilă;

M32 SV - reînhumare probabil antică; s-au identificat fragmente de oase umane aparținând unui singur individ, respectiv fragmente de craniu, mandibula, fragmente ale oaselor lungi ale brațelor și picioarelor, fragmente de bazin; fără inventar;

M33 SV - mormânt antic de înhumăție în groapă simplă; orientat E-V, craniul la V;

Scheletul, poziționat în decubitus dorsal, foarte deteriorat, a aparținut unui copil de vârstă mică, s-au recuperat doar câteva fragmente ale cutiei craniene și

ale oaselor lungi; fără inventar;

M35 SV - reînhumare probabil antică; s-au identificat fragmente de oase aparținând unui singur individ: craniul deteriorat, oasele bazinului, fragmente de vertebre și coaste sub craniu, fragmente de oase lungi în prelungirea acestuia; fără inventar;

M36 SV - mormânt antic de înhumare în cistă de piatră; orientare NE-SV, craniul la SV;

- cista (L = 1,90 m, lmax. = 0,80 m, h = 0,40 m), acoperită cu două plăci mari de calcar de formă neregulată, era închisă la ambele capete; plăcile de calcar fasonate care alcătuiesc cista sunt completate cu fragmente de mai mici dimensiuni, de forma neregulată; solul din umplutura cistei, cu o umiditate foarte ridicată, a afectat masiv scheletul defunctului, din care s-au conservat doar fragmente de craniu și oasele lungi ale picioarelor; din zona bazinului s-a recoltat o mărgică de culoare neagră și un fragment de dimensiuni foarte reduse provenit de la un obiect din bronz, cel mai probabil o monedă de tipul celei identificate în M31; din zona craniului și a toracelui s-a recoltat o cantitate relativ mare de vertebre de pește;

M37 SV - mormânt antic de înhumare în cistă de piatră; orientare E-V, craniul la V; cista (L = 1,35 m, lmax. = 0,70, h = 0,30 m) este îngrijit lucrată, acoperită cu trei plăci de calcar masive, de formă aproximativ dreptunghiulară, dispuse pe lățime; pereții laterali sunt realizați din două plăci de calcar fasonate de mari dimensiuni, de formă dreptunghiulară; cista este închisă la capete, de asemenea, cu două plăci îngrijit lucrate; este singura cistă la care și fundul gropii este pavat cu piatră-trei dale de calcar foarte bine îmbinate; scheletul, foarte deteriorat, a aparținut unui copil; s-au conservat câteva fragmente de craniu și parțial oasele lungi ale membrelor; fără inventar;

M38 SV - mormânt antic de înhumare în cistă de piatră; orientare E-V, craniul la V; cista (L = 1,90 m, lmax. = 0,80 m, h = 0,38 m) era acoperită cu trei dale de calcar masive, completate la rosturi cu piatră de calcar de dimensiuni mai mici; pereții sunt alcătuiți din plăci subțiri de calcar (0,07-0,09 m); cista se îngustează din capătul vestic (corespunzător zonei craniene) -0,42 m, către capătul estic -0,27 m; scheletul (lungime 1,50 m), slab conservat, a aparținut unui individ adult, depus în decubitus dorsal, mâinile pe bazin; fără inventar;

M39 SV - mormânt antic de înhumare în amforă

Amfora a fost astupată cu o piatră plată de calcar; poziția inițială în groapă a fost probabil verticală, deși în momentul descoperirii era înclinată către SV; în interior s-au identificat fragmente de schelet aparținând unui copil de vârstă foarte mică (probabil sugar); fragmente extrem de subțiri de craniu s-au identificat în partea inferioară a urnei; fără inventar;

M40 SV - mormânt antic de înhumare acoperit cu pietre; orientare E-V, craniul la V; groapa mormântului era acoperită cu piatră de calcar neregulată, păstrată pe o lungime de cca 1,80 m, completată în extremitatea vestică a gropii cu o țiglă masivă care prin alunecare a provocat deteriorarea craniului; scheletul (lungime 1,60 m) în decubitus dorsal, palmele pe bazin; fără inventar;

M41 SV - mormânt antic de înhumare acoperit cu pietre; orientare NE-SV, craniul la SV; amenajarea de piatră constă din câteva pietre de formă neregulată în zona craniului; scheletul (lungime 1,50 m), depus în decubitus dorsal, este slab

conservat, oasele sunt subțiri; craniul este distrus, probabil ca urmare a presiunii pietrelor; brațele sunt dispuse pe bazin; fără inventar;

M42 SV - mormânt antic de înhumare în cistă de piatră; orientare NE-SV, craniul la SV; cista (L = 2 m, lățime variabil, se îngustează de la craniu către picioare) nu era acoperită, cu excepția zonei craniului (o piatră de calcar de formă neregulată, mai înaltă decât cista cu cca. 0,35 m, și o dală de calcar prăbușită în interiorul cistei peste craniu, fusese probabil fixată la capătul vestic al cistei); cista era deschisă la capete (în momentul descoperirii), pereții sunt realizați din piatră de calcar fasonată de grosime variabilă; scheletul (lungime 1,65 m), aparținând unui individ adult, este foarte deteriorat, în special craniul; poziția decubitus dorsal, mâinile pe bazin; fără inventar;

M43 SV - reînhumare probabil antică; s-au identificat fragmente de craniu provenind de la trei, poate patru indivizi de vârstă adultă, fragmente de coaste și oase lungi ale brațelor; din groapa mormântului s-a recuperat și un fragment de cui de fier, foarte corodat;

M44 martor între SV și SVI – mormânt antic de înhumare în cistă de piatră; orientare NE-SV, craniul la SV; cista (L = 1,95 m lmax. = 0,75 m) era doar parțial acoperită în momentul descoperirii, zona craniului și cea toracică rămânând neacoperite; amenajarea păstrată este formată din plăci de calcar fasonate, de formă neregulată și dimensiuni variabile, completate cu două fragmente de *tegulae*, iar în extremitatea estică a cistei a fost fixată o piatră masivă, neprelucrată; pereții sunt alcătuiți din plăci de calcar fasonate pe ambele părți, mai îngrijit pe interior, bine îmbinate la rosturi, fără mortar; scheletul (păstrat pe o lungime de 1,30 m) este extrem de deteriorat, craniul fiind în întregime distrus; poziția este decubitus dorsal, mâinile pe capetele femurale, picioarele întinse; fără inventar;

M45 SVI - mormânt antic de înhumare în groapă simplă; orientare NE-SV, craniul la SV; scheletul (lungime 1,45 m) în poziția decubitus dorsal, mâinile în prelungirea corpului; în zona bazinului s-au identificat trei fragmente provenite de la o cataramă din fier de tipul celei care constituie inventarul M22;

M46 SVI - mormânt antic de înhumare acoperit cu pietre; orientare NE-SV, craniul la SV; groapa era acoperită cu două rânduri de dale de calcar de formă neregulată; scheletul (lungime păstrată 1,55 m), dispus în decubitus dorsal, prezintă unele particularități: craniul, extrem de alungit, prezintă elemente caracteristice deformării artificiale fronto - occipitale; brațele, puternic flexate din cot, au palmele îmbinate pe abdomen; datorită proporțiilor neobișnuite ale craniului, scheletul creează impresia de disproporție; fără inventar;

M47 SVI - mormânt antic de înhumare în groapă simplă; orientare E-V, craniul la V; scheletul (lungime 1,50 m), poziționat în decubitus dorsal, este foarte deteriorat, se păstrează fragmentar bazinul, oasele lungi ale picioarelor, coastele și craniul; fără inventar;

M48 SVI - mormânt antic de înhumare în groapă simplă; orientare E-V, craniul la V; scheletul (lungime 1,40 m), poziționat în decubitus dorsal, este, ca și în cazul M47, foarte deteriorat; s-au conservat doar fragmente de craniu, brațul stâng și oasele lungi ale picioarelor; fără inventar;

M49 SVI - mormânt antic de înhumare acoperit cu pietre; orientare E-V, craniul la V; amenajarea de piatră consta din două pietre de formă neregulată în

zona craniului și o placă de calcar de formă pătrată (0,60 x 0,60 m), foarte îngrijit fasonată pe ambele fețe, depusă peste craniu; scheletul, depus în decubitus dorsal, este foarte slab conservat - se păstrează oasele lungi ale membrelor și fragmentar bazinul; din umplutura gropii s-au recoltat trei fragmente de fier, în stare de coroziune avansată, provenind de la un obiect neidentificabil (cui/vârf de săgeată?);

M50 SVI - mormânt antic de înhumăție acoperit cu *tegulae*; orientare NE-SV, craniul la SV; țiglele (păstrate pe 1,70 m lungime, lățimea variază deoarece o parte au alunecat în lateral), sunt dispuse pe două rânduri; scheletul, relativ bine conservat, cu excepția craniului și toracelui, afectate de presiunea *tegulae*-lor, se păstrează pe o lungime de 1,35 m; poziția este decubitus dorsal, mâinile în prelungirea corpului, picioarele întinse; din zona craniului s-au recuperat doi cercei fragmentari din bronz foarte corodați (cercei-verigă din care s-au recuperat verigile propriu-zise și o serie de piese mărunte care decorau veriga);

M52 SVI - reînhumare probabil antică; s-au conservat o serie de fragmente osteologice lipsite de conexiune anatomică, provenind de la scheletul unui individ adult; din umplutura gropii am recoltat un cui din fier cu secțiunea pătrată, probabil modern; deoarece groapa este disturbată de pătrunderi ale nivelului de depuneri moderne, nu putem stabili cu exactitate dacă obiectul aparține mormântului sau este vorba de o pătrundere accidentală, motiv pentru care încadrarea cronologică a mormântului este nesigură;

M53 SVI - mormânt antic de înhumăție acoperit cu pietre; orientare E-V, craniul la V; amenajarea de pietre (lungime 0,70 m) constă în trei dale de calcar plate, de formă neregulată; scheletul (0,45 m lungime păstrată) în decubitus dorsal, foarte slab conservat, aparține unui copil de vârstă mică; s-au păstrat fragmente de craniu, oasele lungi ale mâinilor și ale piciorului drept; fără inventar;

M54 SVI - mormânt antic de înhumăție în groapă simplă; orientare NE-SV, craniul la SV; scheletul (1,50 m lungime), depus în decubitus dorsal, a aparținut unui individ adult; craniul este foarte deteriorat, brațele îndoite din cot, adunate pe abdomen, picioarele întinse, etichetele picioarelor apropiate; fără inventar;

M55 SVI - mormânt antic de înhumăție acoperit cu pietre; orientare E-V, craniul la V; mormântul era acoperit cu cinci pietre (dispuse pe o lungime de 1,5 m), - scheletul (lungime 0,70 m), slab conservat, aparține unui copil; este poziționat în decubitus dorsal, palmele pe capetele femurale, picioarele întinse; fără inventar;

M56 SVI - mormânt antic de înhumăție acoperit cu pietre; orientat NE-SV, craniul la SV; din amenajarea de pietre se păstrează trei pietre de calcar de formă neregulată, una pe torace, două pe bazin; scheletul (lungime păstrată 1,10 m) este în decubitus dorsal, mâinile în prelungirea corpului; fără inventar;

M57 SVI - mormânt antic de înhumăție acoperit cu *tegulae*; orientat E-V, craniul la V; mormântul este acoperit cu două *tegulae* curbate, dispuse în dublă pantă (0,75 x 0,50 m); scheletul (lungime 0,65 m) slab conservat, a aparținut unui copil; este poziționat în decubitus dorsal, mâinile ușor flexate din cot către interior; fără inventar;

M58 SVI - mormânt antic de înhumăție acoperit cu pietre; orientare NE-SV, craniul la SV; mormântul este acoperit cu plăci de calcar de formă neregulată, completate cu fragmente de țiglă (dimensiunile amenajării de pietre 1,85 m x 0,65

m); scheletul (lungime 1,30 m), slab conservat, este depus în decubitus dorsal; craniul este distrus, lipsește mâna stânga, mâna dreaptă este așezată pe abdomen; din zona bazinului s-a recoltat o aplică de bronz foarte corodată;

M59 SVI - mormânt antic de înhumăție în groapă simplă; orientare NE-SV, craniul la SV; scheletul (lungime 1,50 m), slab conservat, este depus în decubitus dorsal; craniul foarte deteriorat, mâna dreaptă întinsă, mâna stânga pe abdomen; fără inventar;

M 60 SVI - mormânt antic de înhumăție acoperit cu pietre; orientare NE-SV, craniul la SV; mormântul este acoperit cu trei plăci de calcar de formă neregulată ($L = 1,12$ m, $l_{max} = 0,60$ m); scheletul (lungime 0,90 m) aparține unui copil; este foarte deteriorat, se păstrează doar câteva fragmente de craniu și parțial, oasele lungi ale membrelor inferioare; inventar: o verigă din fier foarte oxidată cu diametrul de 0,03 m posibil o piesă de centură, recoltată din zona bazinului;

M61 SVI - mormânt antic de înhumăție acoperit cu pietre; orientare NE-SV, craniul la SV; mormântul este acoperit cu plăci de calcar de formă neregulată ($L = 1,48$ m, $l_{max} = 0,70$ m); scheletul (lungime 0,90 m), foarte slab conservat, a aparținut unui copil; este depus în decubitus dorsal; se păstrează mâna dreaptă, în prelungirea corpului, câteva coaste de asemenea pe partea dreaptă, și oasele lungi ale picioarelor; fără inventar;

M 62 SVI - mormânt antic de înhumăție în groapă simplă; orientare NE-SV, craniul la SV; scheletul (lungime 1,40 m), depus în decubitus dorsal, a aparținut unui individ adult; pe bazin s-a identificat o cataramă de bronz cu spin de fier, cu analogii în necropola callatiană;

M 63 SVI - mormânt antic de înhumăție acoperit cu pietre; orientare NE-SV, craniul la SV; s-a identificat o singură piatră, masivă, care acoperă craniul și parțial cutia toracică, deteriorate din pricina greutateii plăcii de calcar; scheletul (lungime 1,35 m) a fost poziționat în decubitus dorsal, brațul stâng pe abdomen, brațul drept deplasat; lipsit de inventar;

În relație cu M63 s-a cercetat un zid de piatră păstrat pe trei tronsoane, identificat în extremitatea nordică a SVI; se păstrează fundația și parțial elevația acestui zid; acesta este lucrat din piatră de calcar fasonată legată cu pământ; deoarece groapa M63 taie tronsonul *b* al zidului, acesta poate fi datat anterior sec IV-VI p. Chr., perioadă în care pot fi încadrate mai larg mormintele antice cercetate; în lipsa materialului ceramic nu se poate realiza o încadrare cronologică mai sigură.

M 64 SVI - mormânt antic de înhumăție acoperit cu *tegulae*; orientare E-V, craniul la V; mormântul este acoperit cu un singur rând de țigle curbate (0,40 x 0,60 m), păstrate pe o lungime de 1,70 m; scheletul (lungime 1,45 m), slab conservat, în poziția decubitus dorsal, mâna dreaptă pe abdomen, mâna stângă se păstrează doar parțial; fără inventar;

M 65 SVI - mormânt antic de înhumăție în groapă simplă; orientare E-V, craniul la V; scheletul (lungime 1,35 m), deteriorat pe partea dreaptă, este poziționat în decubitus dorsal, brațul stâng așezat pe abdomen, brațul drept lipsește; fără inventar;

Sectorul cercetat se află în apropierea unei zone mai bine cunoscute și

cercetate de-a lungul timpului (str. Portului) în special prin săpături de salvare².

În cazul mormintelor antice, sunt reprezentate tipuri variate de complexe funerare de înhumare: în groapă simplă (24), acoperite cu *tegulae* (11) - în două ape sau dispuse orizontal, acoperite cu pietre (13), înhumare în cistă de piatră (6)³; dintre mormintele de înhumare în groapă simplă, 8 sunt în fapt reînhumări (2 prezintă nesiguranță din punct de vedere al încadrării cronologice);

Din totalul mormintelor, 9 sunt morminte de copii; s-a putut observa existența a două grupuri de morminte de acest gen: M21,22,23 (toate, acoperite cu țigle) și M 53, 55, 57, 60, 61 (acoperite cu pietre, cu excepția M57), M33 (mormânt în groapă simplă) și M37 (cistă de piatră), rămânând în afara acestor « nuclee »;

S-a observat de asemenea concentrarea cistelor pe o anumită zonă în apropierea cărora se află reînhumări; în mormântările în cistă sunt grupate în SV: M 36, M37, M38, M42 formează un grup distinct; în apropierea acestui grup a fost cercetat și M44, de asemenea mormânt în cistă de piatră.

Inventarul funerar este destul de sărac - monede din bronz, accesorii vestimentare și podoabe din fier și bronz (cataramă din fier, o cataramă din bronz cu spin din fier⁴, aplice, cercei).

Tipurile de construcții funerare identificate, orientarea mormintelor, piesele de inventar și analogiile cu alte complexe funerare cercetate atât la Callatis cât și în alte așezări ale zonei pontice (Tomis, Beroe etc.) permit încadrarea acestora în secolele IV-VI p. Chr.

Menționăm descoperirea unor complexe funerare cu caracteristici deosebite: -M39 - o înhumare în amforă: a fost utilizată jumătatea inferioară a unei amfore acoperită cu o piatră fasonată; în interior s-au identificat câteva fragmente de craniu cu pereții extrem de subțiri, aparținând unui copil de vârstă foarte mică. Amfora, cu corpul conic înalt și strangulat în partea mediană, are înălțimea de cca. 0,40 m și diametru maxim păstrat de cca 0,26 m. Ca tip de complex funerar are analogii la Tomis, tipul XV cu datare în sec. V-VI p. Chr.⁵, Histria⁶, Capidava tipul XV amforă provincială pontică (sec. V- VI)⁷. Acest tip de înhumare are analogii tot în necropola callatiană de epocă romano-bizantină - (M208 din zona cercetată și publicată de C. Preda)⁸.

Deși nu a fost posibilă efectuarea unui studiu antropologic se remarcă totuși caracterul eterogen din punct de vedere al tipului somatic: de exemplu M2, M4, M50 - defuncții se detașează prin masivitatea scheletului.

Reține atenția M43 - un schelet de individ adult cu craniul deformat artificial

² Complexe funerare romano-bizantine cercetate și parțial publicate de V. Georgescu, M. Ionescu, El. Zavatin-Bărlădeanu și alții.

³ Analogii la Callatis - M. Ionescu, N. Alexandru, R. Constantin, Pontica, 36-36 (2002-2003), p. 225-277; C. Preda, *Callatis. Necropola romano-bizantină*, București, 1980, *passim*; Beroe - A. Petre, *Materiale*, 8 (1962), p. 566; Tomis - C. Chera - Mărgineanu, V. Lungu, Pontica, 16 (1983), p. 217-230.

⁴ M. Ionescu, N. Alexandru, R. Constantin, *op. cit.*, p. 232; C. Preda, *op. cit.*, p. 38-39.

⁵ C. Scorpan, Pontica, 9 (1976), p. 165, pl. VIII, fig. 4-5.

⁶ Em. Condurachi, *Histria I*, București, 1954, p. 458, fig. 386.

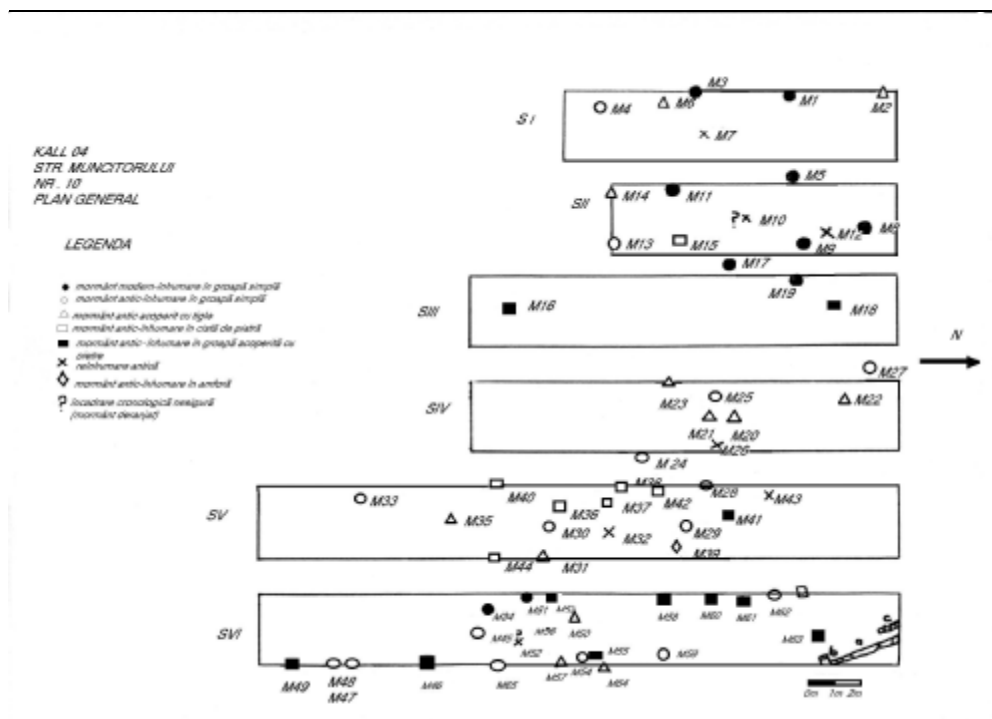
⁷ I. C. Opreș, *Ceramica romană târzie și paleobizantină de la Capidava în contextul descoperirilor de la Dunărea de Jos (sec. VI- VI p. Chr.)*, București, 2003, p. 85, pl. 29.

⁸ C. Preda, *op. cit.*, p. 101-102.

fronto - occipital; câteva morminte cu scheletul având aceeași caracteristică au fost cercetate, de asemenea, la Mangalia, pe strada Oituz, în anul 2000⁹ și ulterior, cu ocazia săpăturilor arheologice de salvare pe str. Portului¹⁰.

Astfel de practici sunt cunoscute mai ales la populațiile sarmatice. Cazuri de indivizi cu craniul deformat artificial au mai apărut în zona pontică în complexe funerare de diferite perioade: un complex funerar « elenistic târziu » de la Histria, unde defunctul avea craniul cu « o configurație deosebită de acelea din epoca romană »¹¹ (nesigură deformarea fronto-occipitală), și într-o perioadă mai târzie, în necropolele de tip Sântana de Mureș-Cerneahov din Dobrogea¹². În majoritatea cazurilor lipsesc analizele antropologice; în cazul nostru atribuirea unei apartenențe etnice ar fi hazardată.

Deoarece orașul modern suprapune cetatea antică și necropolele callatiene, complexe funerare paleocreștine au fost cercetate mai ales cu prilejul săpăturilor arheologice cu caracter preventiv. Rezultatele acestei cercetări extind limitele cunoscute ale necropolei de epocă romano-bizantină.



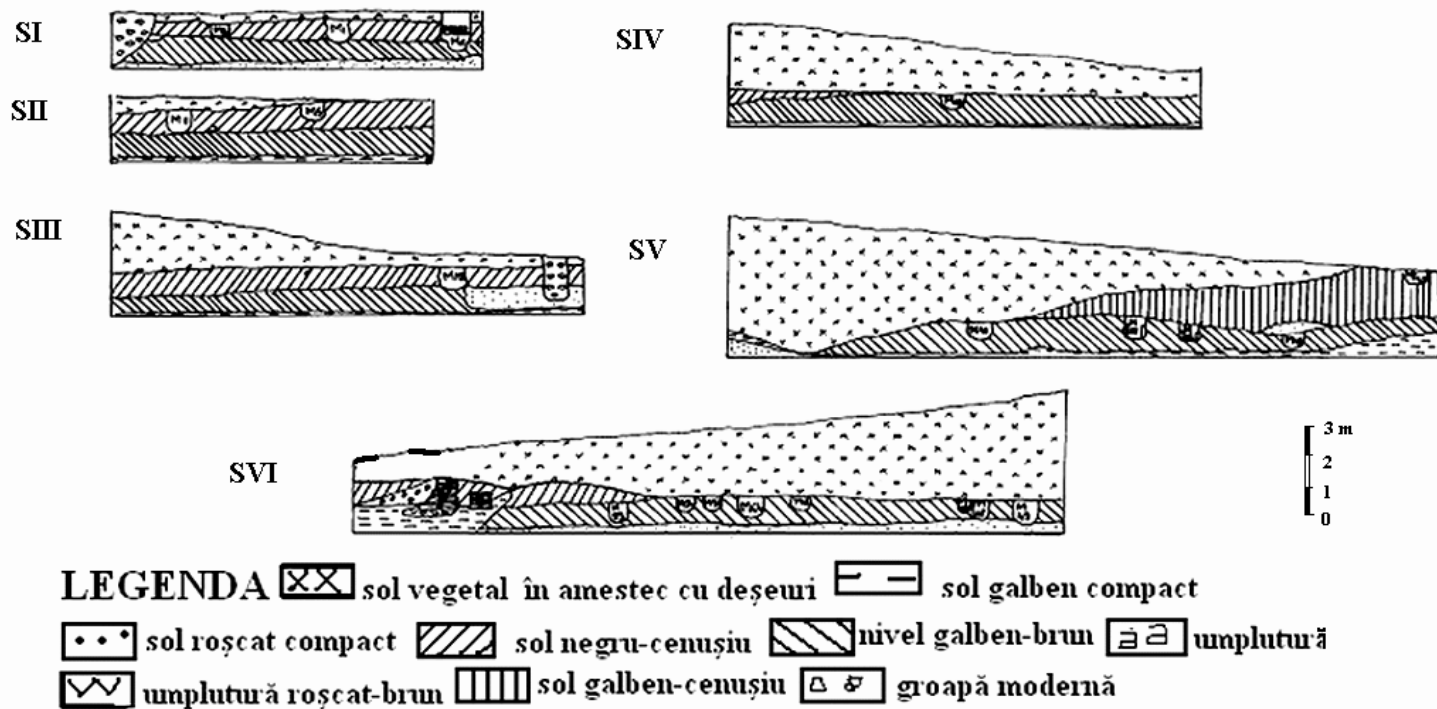
Pl. 1 – Plan general de săpătură

⁹ M. Ionescu, N. Alexandru, R. Constantin, *op. cit.*, *passim*.

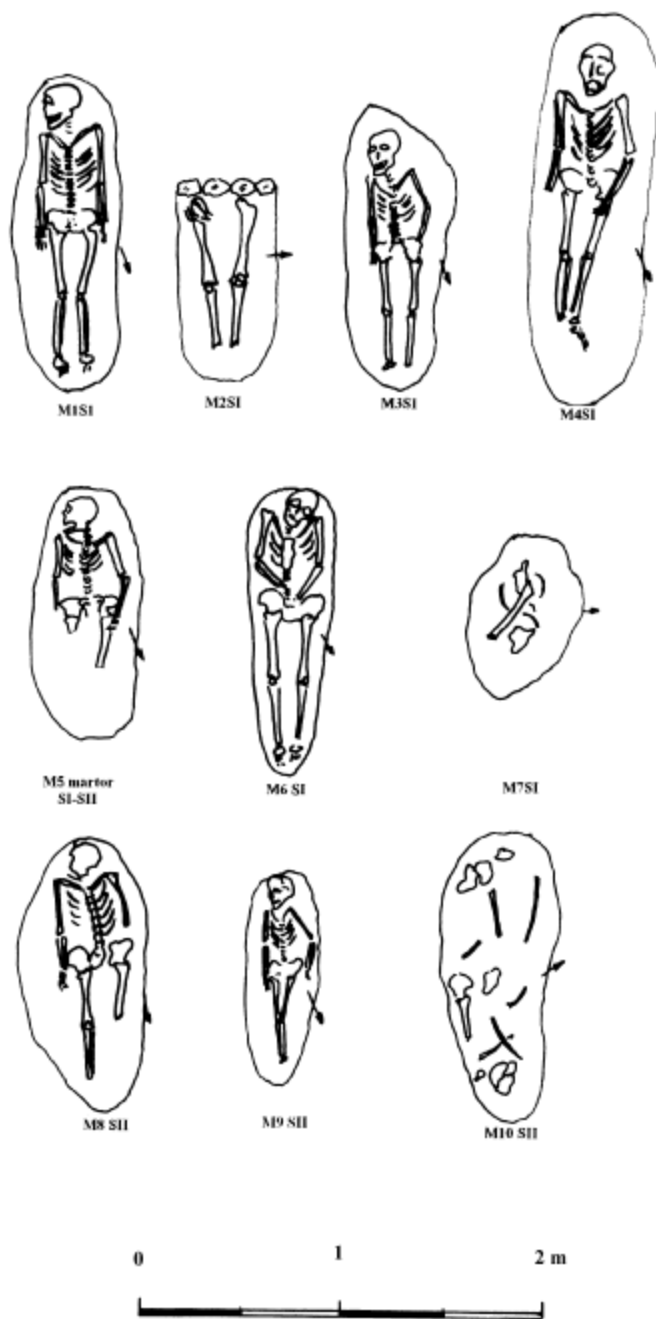
¹⁰ N. Alexandru, R. Constantin, M. Ionescu, *CCA Campania 2003*, p. 182.

¹¹ Em. Condurachi și colab., *Materiale*, 4 (1957), p. 35.

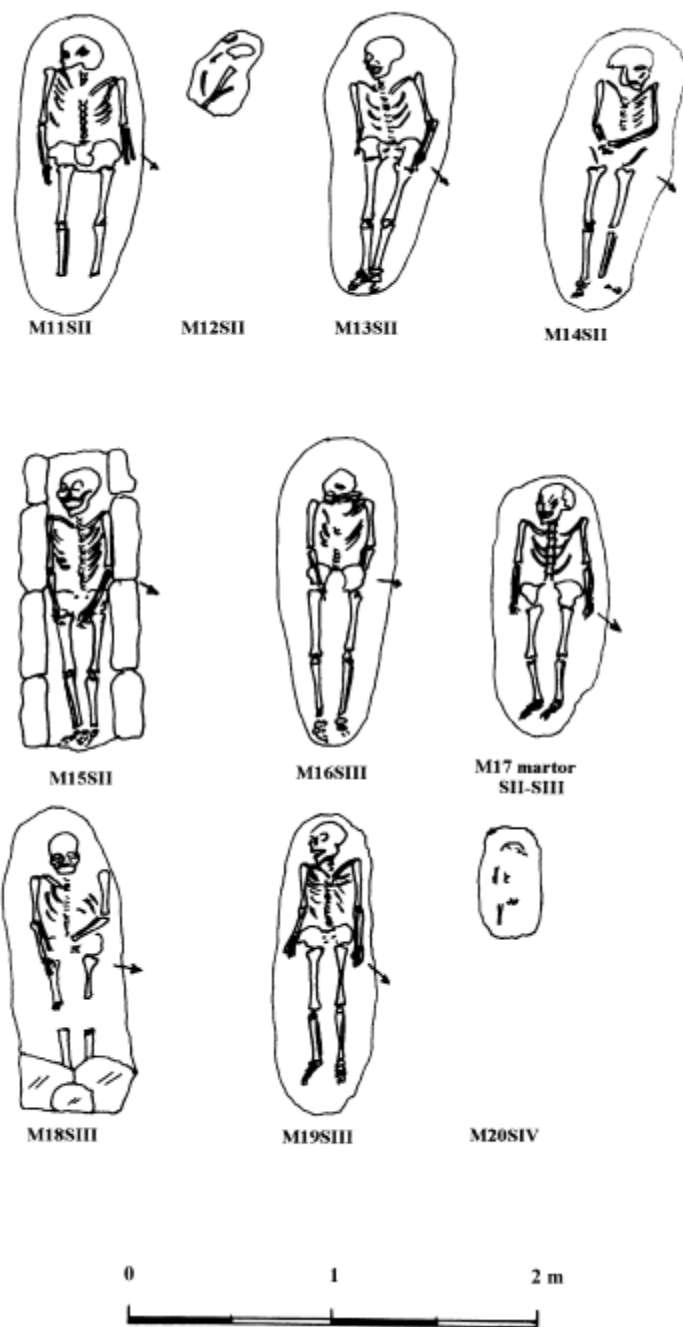
¹² P. Aurelian, *SCIV*, 15 (1964), 1, p. 59-80.



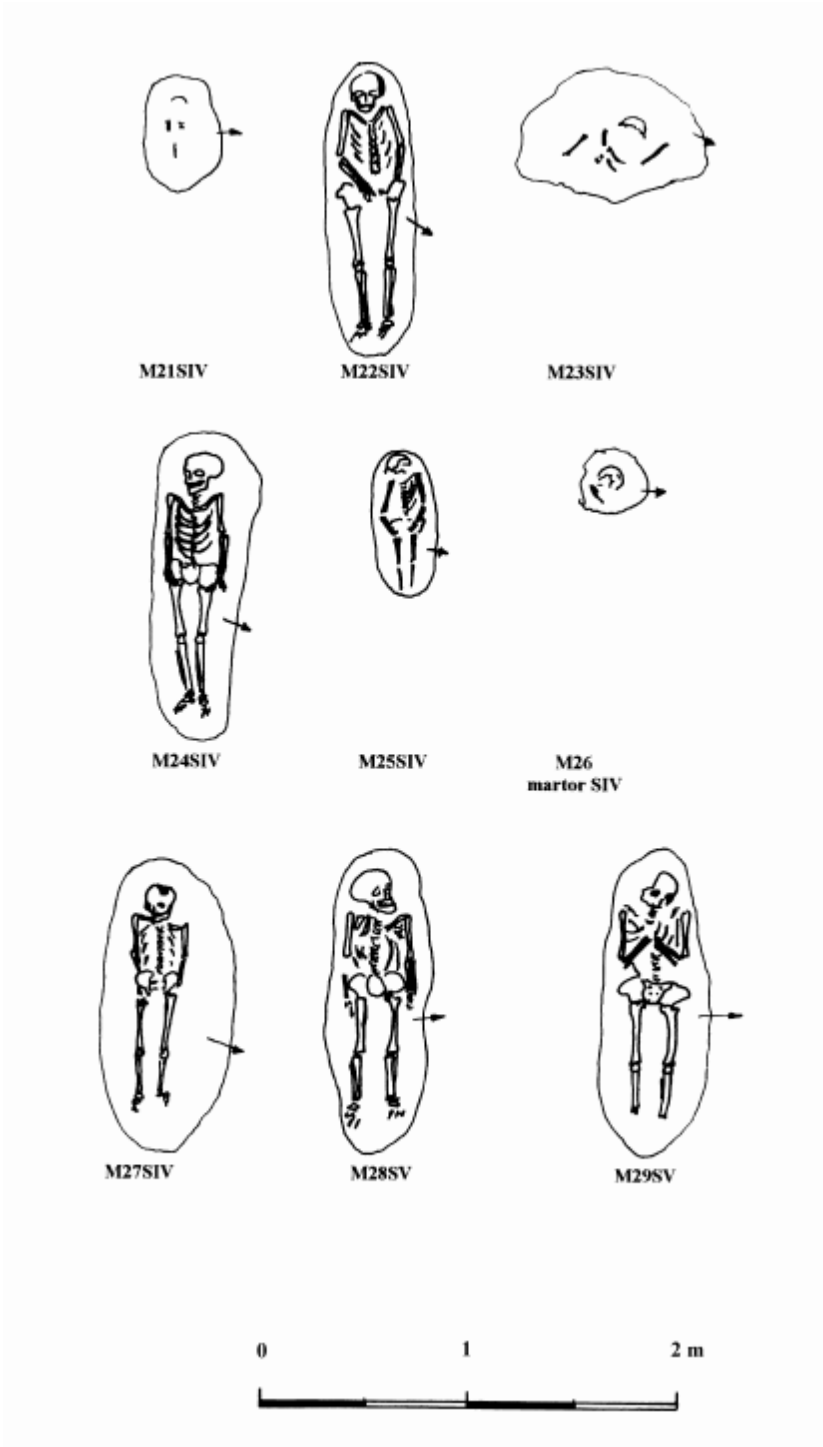
Pl. 2 - Profile estice SI, SII, SIII, SIV, SV; profil vestic SVI



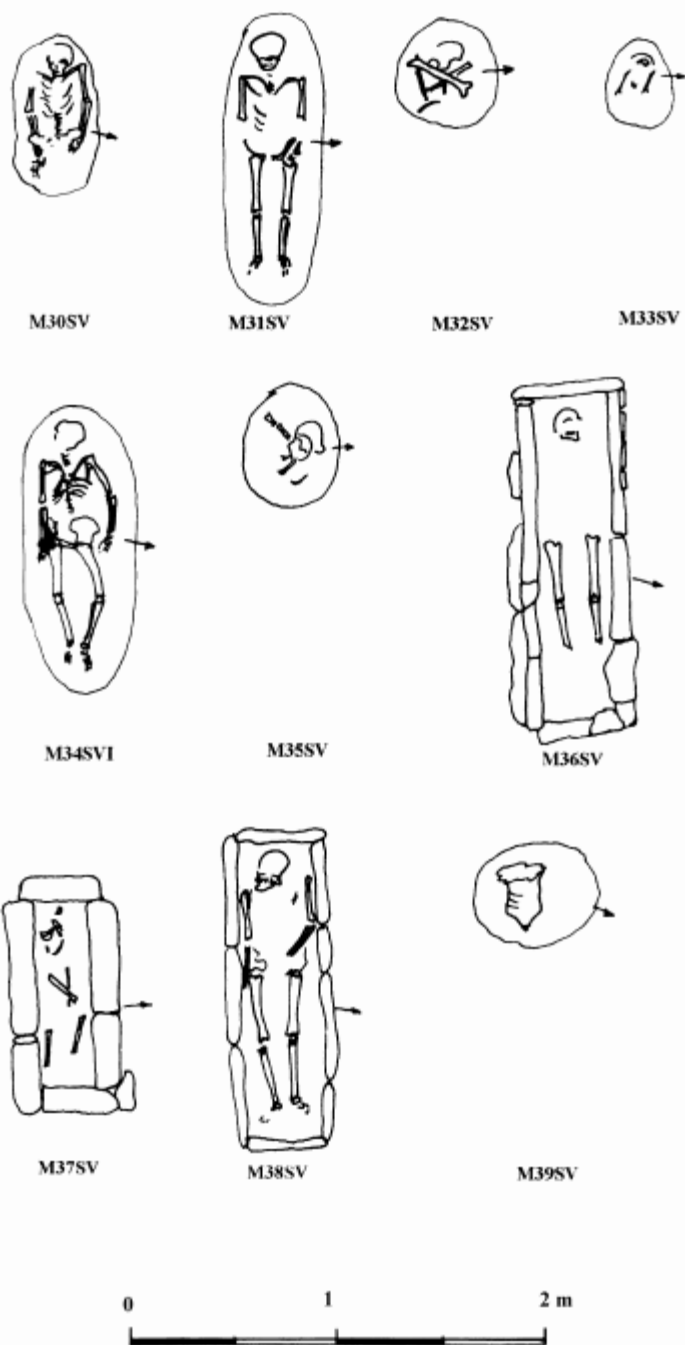
Pl. 3- M1-M10



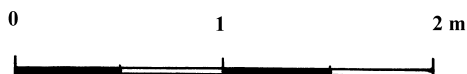
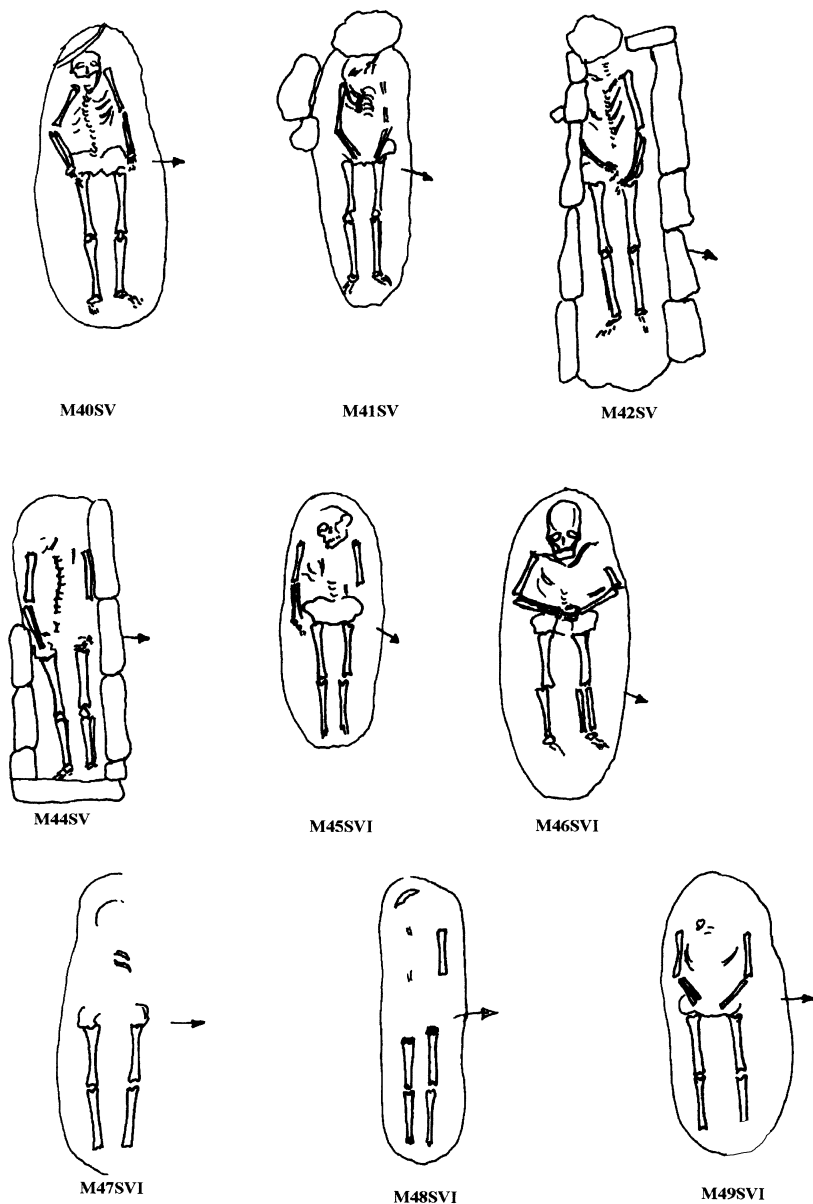
Pl. 4 - M11 - M20



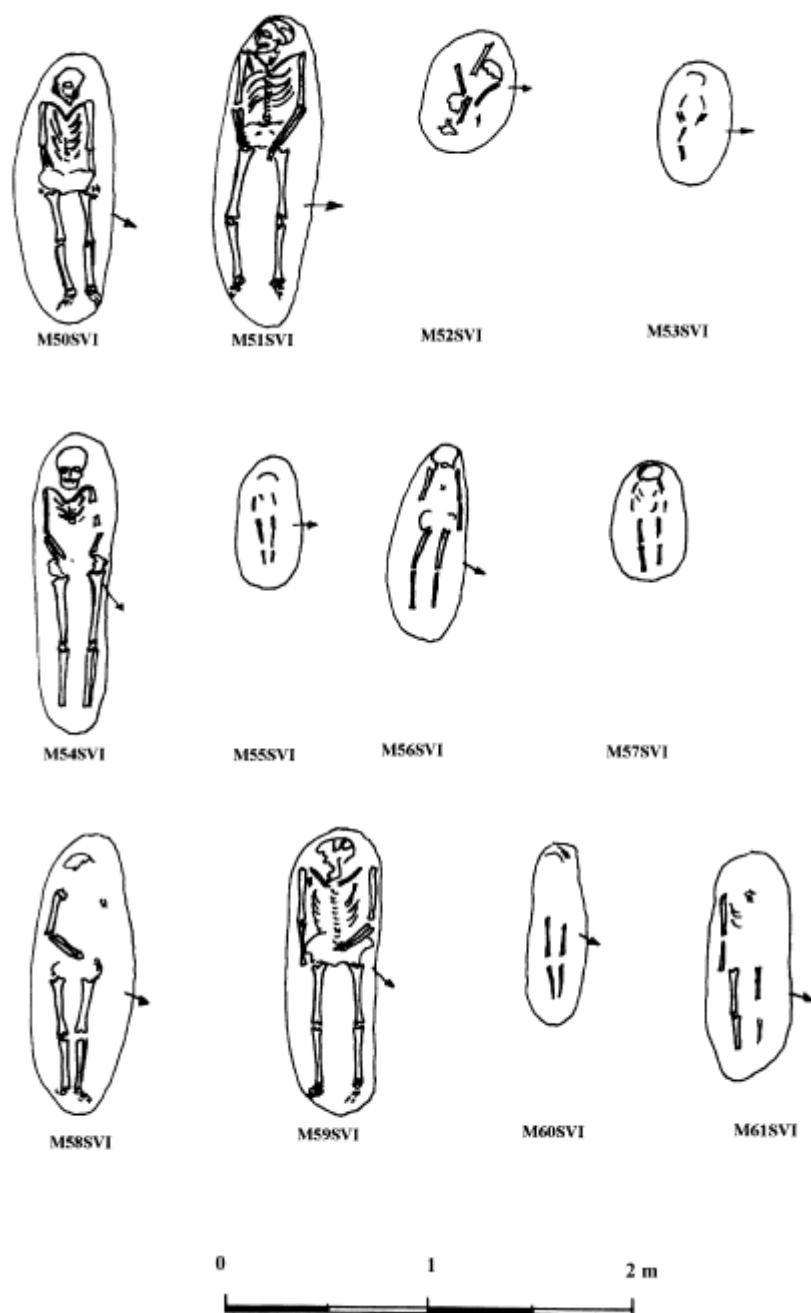
Pl. 5 – M21 - 29



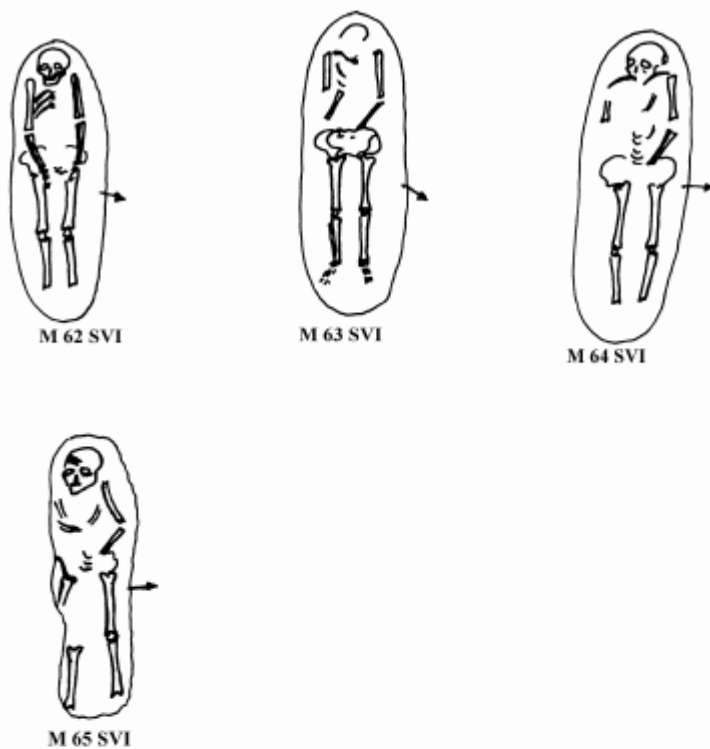
Pl. 6 – M30 - 39



Pl. 7 – M40 - 49



Pl. 8 – M50 - 61



Pl. 9 – M61 - 65



Foto 1 – M39
Mormânt de copil, înhumare în amforă

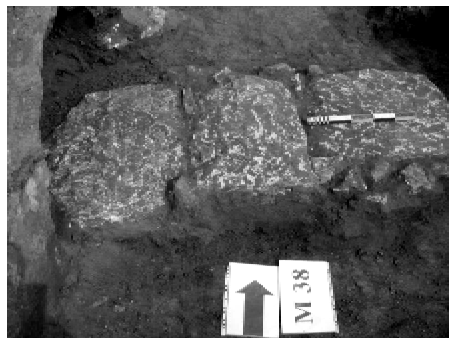


Foto 2 - M38
Mormânt de înhumăție în cistă de piatră

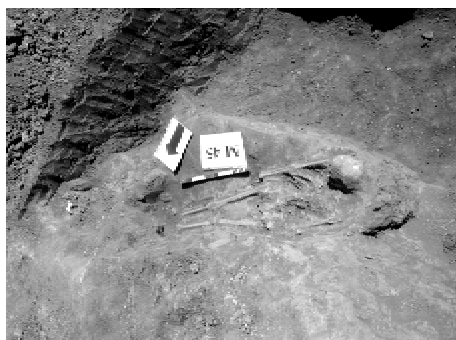


Foto 3 – M 45
Mormânt de înhumăție în groapă simplă

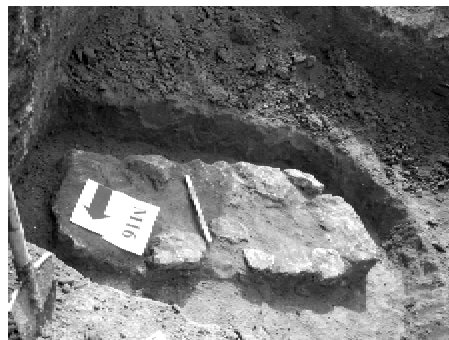


Foto 4 – M16
Mormânt de înhumăție cu groapa
acoperită cu pietre



Foto 5 – M 21
Mormânt de înhumăție cu groapa
protejată cu *tegulae*



Foto 6 – M 43
Reînhumare

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN THE ROMAN BYZANTINE NECROPOLIS OF CALLATIS

Abstract

The report refers to the results of an excavation which took place in spring 2004 in Mangalia, on Muncitorului street no 10. 65 tombs were identified and investigated. Ten of these burials are contemporary; they were part of a cemetery mentioned in a twentieth century town map.

The others date back to the early years of Christianity (4th to 6th centuries, Late Roman period). They belong to different types of funeral complexes: the most common type, the plain pit burials are in number of twenty-four, eleven tombs covered with *tegulae*, thirteen covered with stones, six stone-box burials and an amphora burial (in this last case the amphora contained the remains of a child). Another burial with distinct characteristics belonged to an individual with a ritually-deformed skull; this kind of deformation is a common practice among the Sarmatic populations.

These tombs were uncovered in a area unknown (until now) of the Late Roman period necropolis of Callatis.